

Dr. Feld István kimerítő és részletes tanulmánya várunkról, annak kutatási eredményeiről, történeti háttéréről.

Különlenyomat a Régészeti Tanulmányok Pest megyéből.-Studia Comitatus 17.- kötetből, Szentendre, 1985)(Feld István. Országos Műemléki Felügyelőség.)

Újabb kutatások a solymári középkori várban

A Budai-hegységet a Pilistől elválasztó széles Vörösvári-völgy déli részén, Solymár községtől keletre emelkedik a 20-25 m magas, meredek oldalú Mátyás domb, melyet keleten mély árok választ el a szomszédos magaslattól. Itt tárta fel 1929. és 1934. között Valkó Arisztid az addig csupán okleveles adatokból és a helyi hagyományokból ismert középkori kővár megmaradt falainak jelentős részét. Munkája során egy, a várépítéssel erősen megbolygatott középső bronzkori magaslati telep maradványai is előkerültek. Megfelelő anyagi fedezet hiányában Valkó nem tudta befejezni az ásatást. 1

1972-ben Solymár nagyközség tanácsa elhatározta az erősen pusztuló romok helyreállítását és annak első lépéseként a terep rendezését. Az ehhez szükségesé vált kutatásokat 1972 - 1975 között Kozák Károly, majd 1976 - 1977-ben Feld István irányította. Ennek során - bár teljes feltárással ekkor sem került sor - sikerült tisztázni a vár alaprajzi rendszerét, építéstörténetének legfontosabb szakaszait. 2

TÖRTÉNELMI ADATOK

A Mátyás-domb közvetlen környéke már korán igen kedvező lehetőségeket kínált az emberi megtelepedésre. Az őskorból a lengyeli kultúra temetőjét, egy bronzkori nyílt telep maradványait, és főleg a vatyai kultúra késői fázisában a dombtetőn létrejött magaslati telepet említhetjük meg. A római korban nagykiterjedésű falu húzódott a domb alatt, melynek két temetője is ismert. Egyikük közvetlen közelében egy VII. századi avar temetőre bukkantak. 3

A magyar honfoglalás után Solymárt - a helynévből következtetve - a közeli Óbudához tartozó fejedelmi majd királyi szolgáltató szervezet népei lakhatták. Ezek vadászsólymok nevelésével foglalkoztak, és esetleg a fejedelmi vadászaton működtek volna közre. A XIII. században ez a szervezet nagyrészt felbomlott, népei elköltöztek, vagy magánföldesúri fennhatóság alá jutottak. 4.

1266-ban említi először Solymárt hiteles oklevél. Ebből egy-egyetlen szolgálólakta jellegzetes földesúri házigazdaságról - prédiáról - értesülünk, melyet ekkor Baár - Kalán nemzetségbeli Nána comes végrendeletében a Nyulak-szigeti domonkos apácakolostorra hagyott. 5 A falu a XIV. század elején valószínűleg elnéptelenedett, ezért 1337-ben az apácák itteni birtokukat benépesítésre bérbe adták Drugeth Vilmos nádornak. 6 1355.-ben azután a Dominikák Solymárt a szomszédos egyik Kovácsival együtt, elcserélték Lackfi István bán fiával egy tolnai falura. 7

1355-ben még csak Solymár faluról értesülünk, mely a régészeti adatok tanúsága szerint a mai temetőtől délre húzódó völgyhajlatban helyezkedett el. 1390-től viszont már Lackfi István nádor familiárisát és solymári várnagyát, Csanyóci Benedeket említik az oklevelek. E két időpont között tehát a Lackfiak várat emeltek a falu melletti dombon. 8 A várépítés pontosabb idejére csak az általános történeti körülmények alapján következtethetünk. Feltűnő, hogy a középkori Pilis megye területén igen kevés kővár épült, magánföldesúri várról pedig Solymáron kívül nincs is tudomásunk. Ennek két oka lehetett: Egyrészt a vármegyében nem alakult ki jelentősebb világi nagybirtok - a falvak többségében egyházi területek osztoztak - másrészt az ország fővárosa közelében az uralkodó igyekezett meggátolni a nagybirtokosok hatalmának növekedésével járó várépítést.

Így nehezen képzelhető el, hogy Nagy Lajos engedélyt adott volna Budához ilyen közel egy kővár építésére, - bár az ország legnagyobb főúri vagyonát birtokló Lackfiak különösen kedvelt hívei közé tartoztak. Inkább a király 1382 - ben bekövetkezett halála utáni zavaros időszakot kihasználva emeltethette csáktornyai Lackfi István a solymári várat. Mivel Solymár és Alsókovácsi nem volt elegendő a vár fenntartásához, a várbirtok területét ekkor jogtalanul más birtokrészekkel növelte. 10

Lackfi István 1396-ban fellázadt Zsigmond ellen, aki a következő évben leszámolt vele, és ezzel megszerezte hatalmas birtokait is. A király uralkodásának első szakaszában várak egész sorát adományozta vagy zálogosította el. Így került Solymár már 1397-ben zálogként a kasulyi Jakcs család kezére. 11 Ez a zálogbirtoklás azonban csak néhány évig tartott, Solymár talán már 1401-ben, de legkésőbb 1404-ben ismét királyi vár, előbb a budai várnagy igazgatása alatt, majd saját várnaggyal. Zsigmond - aki egy oklevelének keltezése szerint 1404-ben maga is megfordult a várban - Páty-birtok felével növelte meg a tartományokat, hogy a vár fenntartása biztosítva legyen. 12 Uralkodása utolsó szakaszában, talán Óbudával együtt, feleségének, Borbála királynőnek adta, övé volt 1435-ben is, amikor egy oklevél arról számol be, hogy egy Sano nevű olasz erőszakosan elfoglalta, és a várbirtokkal együtt hatalmában tartotta. A következő évben Siebenkinder Jánosról, a királyné óbudai és solymári várnagyáról értesülünk. 13

Solymár Zsigmond halála után is a királynéi vár maradt, mint ilyent zálogosította el 1442-ben Erzsébet királyné a Korbáviai grófoknak. 1444-ben azonban már az I. Ulászló pártjához tartozó ónodi Cudar család birtokában tűnik fel a vár - talán a királytól kapták, - akik ekkor a Rozgonyiaknak zálogosították el. 1449.-ben viszont már Hunyadi János kormányzó kezén van, ekkor az Ulászló halálával visszaszorult Rozgonyi család egy másik ága igyekszik megszerezni. Végül azonban a solymári vár is a korszak hatalmasabb főúri családja, a Garaiak birtokába került. 1455-től már biztosan az övék, s ők birtokolták ezután egészen 1481.-ig a család kihalásáig. A vár élén most az ő várnagyai álltak, a tartozékok néhány, korábban Csővárhoz tartozó faluval növekedtek. 15

Mátyás király uralkodásának utolsó évtizedében a kezére került szinte minden birtokot fiának, Corvin Jánosnak juttatott. Így került 1482.-ben Solymár is Corvin várai közé. 1490-ben még megerősítették birtoklását II. Ulászló és a főurak, de hamarosan eladta a várat egykori hívének Ráskai Baláznak. 16 Ráskai csak rövid ideig élvezhette a vár tulajdonjogát, 1496-ban ugyanis a király elcserélte tőle Végles váráért. Az erről szóló oklevélben Ulászló a vár Budához való közelségére, az itteni pihenési és vadászati lehetőségekre és a táj szépségére hivatkozott. 14

Ulászló életében valószínűleg végig királyi vár volt, 1518-ban azonban az országgyűlés Solymár "oppodiumot" is a főurak - jelen esetben valószínűleg a Podmaniczkiak - által erőszakkal kézben tartott királyi birtokok között említi. 18 1506.-ban Thurzó Elek kincstartót látjuk a vár birtokában, aki ekkor - bizonyára megfelelő ellenszolgáltatás fejében - átengedte II. Lajosnak. A király - alig egy hónappal a mohácsi csata előtt - Bakics Pálnak, a Szerbiából menekült vajdának adta lakóhelyül. Az adományt a csatából megmenekült Bakics számára azután 1528-ban Ferdinánd király is megerősítette. Valószínű, hogy a vajda családja ezekben az években Solymáron élt. 19

1529-ben azonban János király elfoglalta Budát és Bakicsnak menekülnie kellett. A várat János a polgárok iránta tanúsított hűségéért 1531-ben Buda városának adományozta. Megfigyelhető tehát, hogy a legtöbb uralkodó arra törekedett, hogy a székhelye közelében fekvő várat hatalma, vagy legalább ellenőrzése alatt tartsa. 20

A solymári középkori vár azonban már nem felelt meg a XVI. századi háborúk igényeinek. Valószínű, hogy az 1540-es években, amikor a környék török hódoltság alá jutott, felégették és elhagyták. Szerepét a bécsi országútnál, a mai Pilisvörösváron felépített új palánkvár vette át. 21 Adataink ezen túl már csupán a romokról, a vár kútjáról számolnak be. A XVIII. század közepén megkezdődött a falak elhordása és kitermelése, melynek eredményeképpen 1875-ben építményeknek már nyoma sem látszott a dombtetőn. 22

A RÉGÉSZETI KUTATÁS

Valkó Arisztid ásatásai először egy téglalap alaprajzú lakóépület maradványainak keleti kétharmadát hozták napvilágra a nyújtott ovális alakú dombtető északi részén. Később ettől keletre egy négyzetes torony alacsony falmaradványai is előkerültek egy-egy északi, illetve dél felé futó fal részletével. Mivel Valkó elsősorban falakat igyekezett feltárni és az eredeti járósínteket, feltöltési és pusztulási rétegeket, falkiszedéseket nem vizsgálta, nem sikerült tisztázni a két építmény összefüggéseit. A munka félbeszakadásával az elsősorban a falak mellett húzott árkai sem kerültek visszatemetésre s így a területet évtizedekig törmelékdombok, és gödrök borították. 23

Így az 1972-ben megkezdett, tereprendezéssel összekötött újabb kutatás első feladata, a középkori járósíntek meghatározása, és a feltárt falak értelmezése volt. A lakóépület és toronycsonk közötti részen húzott, közel észak - déli árokkal egyértelműen megállapítottuk, hogy a dombtető déli felén 30 - 80 cm vastag, kevert, humuszos feltöltés alatt, közel vízszintesen jelentkezik a homokköves altalaj. Ez megegyezik az egykori várudvar szintjével, az északi részen viszont az eredeti terepszint is elég meredeken esik észak felé. Ugyanezt figyeltük meg a lakóépület délkeleti sarkához csatlakozó 2. kutatóárokban is, melyet Valkó egyik árkának hitelesítésére húztunk. Ezek alapján került sor azután a terep rendezésére az épület és a torony között. Ez egy változó vastagságú, szürke, humuszos-törmelékes földréteg lehordását jelentette, melyből gazdag, bár igen töredékes, a XV. század második felére és a XVI. század első szakaszára keltezhető leletanyag - elsősorban edénytöredék - került elő. 24 E munka során a torony közelében egy ledőlt faltömbre bukkantunk, melynek helyzete igazolta az egykori járósíntre vonatkozó megállapításainkat. Nem messze tőle egy reneszánsz profilú ablakkeret-töredéket találtunk, mely bizonyára a toronyhoz tartozott. Délnyugaton egy igen egyszerű építmény, csupán egy nagyméretű téglából rakott északi és keleti fal maradványát tártuk fel, az egykori döngölt padló részletével. Hasonló - bizonyára gazdasági rendeltetésű - építmény falcsontjai mutatkoztak a 2. árok oldalán is, ezek azonban még nem kerültek feltárrásra. Mindkét építmény eredetileg a déli várfalhoz támaszkodott. Ezt a kizárólag kőből épített, 140 cm vastag falat - pontosabban annak csekély maradványát - először ugyancsak a 2. árok déli végében tártuk fel, Valkó itteni ásatásai során elkerülte a figyelmet.

Az övező falat - vagy annak törmelékkel betöltött helyét - ezután mind a toronyhoz kapcsolódó falszakaszok végződése előtt, mind pedig a lakóépület északi sarkánál is megtaláltuk. Kiderült, hogy a toronyhoz kapcsolódó falak később készültek, mint a dombperemen futó övezőfal, alapozási mélységük,

építőanyaguk is elüt egymástól. Az övezőfal itt északon és délen egyaránt tovább futott kelet felé. 25 A toronyhoz délről csatlakozó falrész és az egykori várfal alkotta sarokban egy kemence maradványait tártuk fel: nagy területen 10 - 15 cm vastag átégett, tapasztott agyagfelület került elő. Az agyagban sok, a XV - XVI. század fordulójára keltezhető kályhaszem töredéket találtunk, melyek közül néhány gömbfejes példányt össze is lehetett állítani. 26 A tűzhely alatt vastag bronzkori betöltést állapítottunk meg, itt - ugyanúgy, mint a 1. árokban - a várfal építésekor egy bronzkori gödröt vágtak át. Az őskori réteg és a várfal közötti vékony betöltésből néhány jellegzetes, fehér anyagú fazéktöredék került elő. Ezek eszerint egyidősek a várfal építésével, koruk - főleg budai analógiák alapján - a XIV. század második felére - végére tehető. 27

A toronytól északkeletre és keletre eső területen a várfal vonalát és a rétegvizonyokat a 7 - 11. árokokkal vizsgáltuk. Északkeleten a 7. árokban - vastag, részben az 1930-as években keletkezett törmelékes rétegek alatt - került elő a dél felé ívesen forduló övezőfal. Még kívül viszonylag magasan volt az egykori járószint, belül igen vastag, sárgásbarna törmelékes réteget kellett átvágnunk, melyből főleg Mátyás-kori leletanyag került elő (mázás és engobe-os edények, lostitzei poharak darabjai). A fal tövében, mintegy 250 cm mélyen, - az itt ugyancsak jelentkező bronzkori kultúrréteg felett, - egy összeroppant XV. század végi - XVI. század eleji vegyesmázás disz-korsót, és egy Zsigmond-dénárt találtunk. 28 E területről az itt, valamint az árokra merőlegesen kialakított 11. árokban megfigyelt rétegvizonyok alapján, egyelőre annyi állapítható meg, hogy a terepszint itt is erősen esett délről észak felé, valamint hogy itt a XV. század második felében - végén jelentősebb földmunkákat végeztek. Ez utóbbiak bizonyára valamilyen építkezéssel voltak kapcsolatban.

Különösen fontos megfigyeléseket tettünk a torony keleti falára merőleges 8. kutatóárokban. A torony mellett közvetlenül igen kemény, sárga homokköves, meszes feltöltés jelentkezett, melyet távolabb szürkés, meszes, majd mélyebben sárga, nagyköves törmelék váltott fel. Ez az utóbbi - bontási - réteg fedte az itt már észak - déli várfal megmaradt részét. A várfal és a torony között a kemény, sárgás feltöltés 100 - 130 cm vastagnak bizonyult. E rétegből igen kemény leletanyag került elő: fehér anyagú bordázott és vörös edénytöredékek, igen magas oldalú, világosszürke színű, vastag falú tál alakú és vörös anyagú, gyakran mázzal borított hagyma alakú kályhaszem darabok, a budai vár ún. Zsigmond-kori I. Csoportjába sorolható kályhacsempe-töredékek, vaskulcs, bárd, nyílhegyek, nagymennyiségű állatsont és másodlagos helyzetben bronzkori kerámia. A réteget két pénz keltezte: I. Ulászló 1442. évi és V. László 1451-52. évi érme. 29

A feltöltés alatt homokos-kavicsos keményebb felület jelentkezett, melyről megállapítottuk, hogy egy korábbi járószint, mely a várfalhoz kapcsolódott. Alatta az altalajig 40 cm vastag barna feltöltés húzódtott, mely nyugat felé befutott a torony alapozása alá- Ebből az a következtetés vonható le, hogy a torony legkorábban a XV. század második felében, mindenestre a terület 1452. után végzett feltöltése után épült meg. Ezt igazolja az alapozásnak felülete és az erős alapozási kiugrás is, mely a toronyhoz tartozó egykori - Valkó által elhordott járószint vonalát jelzi.

Teljesen egyező megfigyeléseket tettünk a vár délkeleti részén nyitott további két árokban is. A 10. árok sárga, kemény rétegeből előkerült leletek közül kiemelkedő egy redukált égetésű, világosszürke fazéktöredék T alakú perembélyeggel, valamint egy vasvilla. Mindkét árokban előkerült az erősen kiszedett övezőfal is, mely azonban nem fordul itt ívesen nyugat felé. Az alaprajz tisztázására itt a kutatást folytatni kell, nem kizárt, hogy itt egy kiugró védőmű helyezkedett el. A várfal külső oldalán, e részen, több helyen megfigyeltük a járószint alatt az építkezés során keletkezett habarcs-, illetve mészréteget.

A lakóépület északkeleti sarkánál kialakított IV. szelvényben nem csupán az övezőfal - mely egyúttal az épület északi fele - jelentős szakaszát tártuk fel, hanem újra kibontottuk a már Valkó által kiásott, de az óta teljesen lepusztult pincebejáratot is. Megfigyeléseink szerint az épület egybeépült a várfallal, tehát azzal egykorú. A bejárat előtt a dél felé emelkedő homokkő altalaj felett jelentős mennyiségű, - a XV/XVI század fordulójára tehető, - tál alakú kályhaszem töredék került elő. Itt a várfal északi oldala előtt viszonylag széles padka húzódik a dombperemig, melyen kevésbé bolygatott bronzkori rétegek maradtak meg. 30

A lakóépület Valkó által ki nem ásott nyugati harmadát az V. és XII. szelvényekkel tártuk fel. A pince déli, magasan álló fala és a nagyrészt kiszedett északi várfal közötti területről mintegy 170 cm vastag, vegyes pusztulási-bontási törmelékréteget hordtunk el. A vörös, faszenes pusztulási rétegből igen sok átégett vasalás és szeg, ablaküveg-töredék, barnászvörös vakolatdarabok, különböző padló- és falazótéglák, - utóbbiak mérete a torony falában és a pince utólag megépített falpilléreiben lévő téglákkal egyezik - kerültek elő. A feltárt északi fal csonkjának belsőoldalán in situ megfigyelhető volt a fehérre meszelt vakolat. A padlószintet itt még nem értük el.

Az épület nyugati záró fala igen lepusztult állapotban került feltárára. E fal nem alkot derékszöget a pince főfalával, bizonyára ezért, mert a kissé déli irányban megtörő, nyugat felé futó várfalhoz alkalmazkodik. Feltártuk az épület nyugati harmada szélességében a várfaltól északra eső területet is. Itt a szürke, majd fehér törmelékes feltöltés alatti pincéhez képest viszonylag magasan találtuk meg a középkori külső szintet. Ezt egy egynemű barna réteg jelzi, melyből több száz lécs- és zsindeleszeg a vár

pusztulásakor ide lezuhant tetőzet maradványai, - nyílhegyek, sarkantyú, puszkagolyó és egy Mátyás-dénár került elő. Alatta vastag, egynemű bronzkori réteg húzódott. A lakóépülettől nyugatra eső részen Valkó nem végzett kutatást. Ezért ezt a területet először két észak - déli és egy kelet - nyugati árokkal vágtuk át, majd a lakóépülethez csatlakozó mély gödör, és a tőle délre eső területén szelvényeket alakítottunk ki. Végül a vár nyugati szélén a keleti részhez hasonló tereprendezést végeztünk.

Az épület nyugati oldala előtt két gödröt a 6. árokkal vágtuk át. Északon, a dombperemen és a felszín közelében hamarosan előkerült a várfal, erősen lepusztult belső síkkal. Tőle délre egységes, sötétbarna, köves feltöltésben 250 cm-ig mélyítettünk, az altalajt azonban nem értük el, csupán a gödör déli oldalán, ahol az meredeken emelkedett az udvarszintig. A dombtető déli szélé közelében fekvő kisebb gödör átvágása során kiderült, hogy itt lehetett az 1710-ben említett várkút. Feltárására az árok bővítésével kialakítottuk a VIII. szelvényt, ahol végig barnássárga, vegyes betöltésben haladtunk. A felszíntől mért mintegy 200 cm. mélységben a szabálytalan homokkősziklán körben egy padka jelentkezett, melyen kevés habarcsnyom volt megfigyelhető. Valószínű, hogy a padkára támaszkodott a kút kőből falazott felső része, melyet a XVIII - XIX században teljesen kitermeltek. A padkától lefelé változatlan betöltésben még további 200 cm-t mélyítettünk, de az egykor valószínűleg kör keresztmetszetű kút alját nem értük el. Gödrének déli szélé közelében a 6. árokban még az egykori déli várfal sziklába vágott helyét is megfigyeltük.

Az északi, nagyobb gödör déli részét a kelet - nyugati irányú 5. kutatóárokkal vágtuk át. Itt szürkésbarna, vegyes feltöltés alatt a dél felé emelkedő altalajhoz hozzáépített, belső síkján erősen lepusztult, az északi várfallal párhuzamos támfal szakasza került elő. Nyugati végébe két egyszerű padlótegla volt beépítve. Majd a nyugat felé emelkedő homokkőbe vágva egy zárt szemétgödörre bukkantunk, belőle a XV. század második felére tehető edénytöredékek, késpenge, csontfésű, vasszegek, sok állat csont és az aljából 12 darab Mátyás dénár került ki. 31

A VIII. IX-XI. és XII. szelvényekkel az épület melletti "nagy gödör" felső részének teljes, mélyebb részeinek részleges feltárását végeztük el. Megállapíthattuk, hogy itt egy mintegy 5×10 m-es belméretű, az altalajba vágott és négy oldalán támfalakkal ellátott "építmény" volt, melynek funkcióját nem tudtuk meghatározni. Ezek a támfalak azonban később készültek, mint a lakóépület és a várfal. Az építmény kialakításakor a várfal belül köpenyezést kapott, a lakóépület nyugati zárófalához pedig egy vele megegyező vastagságú falat építettek. E támfalakban csak az említett déli szakaszon figyeltünk meg téglát. Bizonyos, hogy nem állt itt egy magasabb, jelentősebb felmenő falakkal rendelkező épület. A lakóépülethez hasonló faltörmelék omlási-pusztulási réteget ugyanis nem találtunk, s a belső falsíkok erősen leromlottak is arra utal, hogy a XVIII-XIX. Században itt egy nyitott, falazott "árok" volt, melynek falait nem felülről, hanem belülről kezdték kibányászni.

A gödör felső, mintegy 150 - 250 cm vastag betöltése szürkés- majd sötétbarna kevert, köves föld volt, mely a vár életének utolsó szakaszából származó nagymennyiségű leletanyagot tartalmazott. (Igen sok ún. grafitos osztrák edényáru, az általánosan ismert perembélyegekkel; tagolt peremű, fehér fazekak darabjai, vörös és fehér anyagú mázas fazekok és korsók, lostizei poharak töredékei, késnél, faragott csontlemezek, sarkantyú stb.). Ezt a betöltést északon égett és agyagos rétegek zárták le, majd ez alatt az elért az udvarszinttől mért - 400 cm-ig nagyköves törmelékét figyeltünk meg. Az altalaj délről észak felé erősen lejtett, tehát nem lehetett vízszintes "padlószintje" az építménynek. Az elért legnagyobb mélységben sem került elő a leirt, a XV. század második és a XVI század első feléből származó leleteknél korábbi leletanyag, így - tekintettel a gödör délnyugati sarkában feltárt szemétgödör éremleleteire, valószínűnek kell tartanunk, hogy a támfalas "árok" 1460 után, a XV század végén készült. Ekkor törhették át északkeleti sarkán a külső várfalat is, ahol ugyanis - pontosan a lakóépületnek a várfal síkjából kissé kiugró sarokrészénél, de a keleti támfal vonalában egy 1 m széles, észak felé lejtő "rámpa" került feltárássra, melynek felületén megfigyelhető lenyomatok talán valamilyen faszervezetre (lépcső?) utalnak. Rámpájával a külső terepszint alatt érte el a külső falsíkot s innen csupán egy 70 cm széles, a bronzkori kultur rétegbe vágott "folyosón" lehetett a dombtetőre jutni. E szokatlan nyílás funkcióját - rejtekajtó? Szénafelhúzó? - a falszakasz erős pusztulása miatt nem tudjuk meghatározni.

A vár nyugati szélén az észak-déli irányú 3. kutatóárok, és az 5. árokkal egy átlag 30-40 cm vastag, északon szürkésbarna, humuszos, délen szürkésfehér meszes feltöltést vágtunk át. Az alatta jelentkező, közel vízszintes felületű keményebb homokkő az egykori udvarszintet határozta meg. Jólal e szint alatt elterült az ívesen forduló külső várfal csekély maradványa is. A terület északi részéről rendkívül nagy mennyiségű, bár igen töredékes kerámiaanyag - köztük XIV. századi jellegű fehér fazektöredékek és XV - XVI. századi színes darabok is - különösen sok állatcsont. Lópatkók, sarló, fűrő, nyílhegytöredékek kerültek napvilágra. Arra gondolunk, hogy vagy egy kifejezett szemétyújítóhelye volt ez a várnak, vagy - s ez valószínűbb - valamilyen gazdasági épület, talán konyha állt itt. Egy faszervezetű építményre utalnak a 3. árokban megfigyelt cölöplyukak.

A délkeleti sarokban egy szabálytalan falazatot tártunk fel, közelében agyagos felületet figyeltünk meg. A törmelékéből e részen egy nagyméretű falazótegla került elő, egyik oldalán bekarcolt malomjátékkal. Az e részen feltételezhető, fából készült építmények meghatározására a terület szelvénytípusú feltárása szükséges.

Összefoglalás

A solymári Mátyás-dombon felépült vár késő középkori kővárainknak abba a csoportjába tartozik, melyek nem szolgálták uraik székhelyül, de lakóhelyül is csak ritkán. Mint a legtöbb feudális vár, mindenkori birtokosa hatalmát és befolyását biztosította a szűkebb környék felett, sőt - mivel a királyi székváros közelében feküdt - az országos politikában is. Ez a hatalom a várban élő, a várból támadni és oda visszavonulni képes fegyveresekben testesült meg, kiknek élén a várúr helyettese - általában familiárisa - a várnagy állt, aki a vár fenntartására szolgáló - jelen esetben nem túl jelentős mértékű birtok jobbágyainak és a vár cselédségének irányítását is ellátta. 32 A szélesebb környék váraival összevetve tehát elsősorban a helyzetében rejtett a vár jelentősége, ezért építette fel egy hatalmas főúri család, ezért igyekeztek megszerezni a legjelentősebb bárók.; - Rozgonyiak, Garaiak, Ráskai - s épp ennek ellensúlyozására törekedett arra a legtöbb uralkodó, hogy fennhatósága alatt tartsa.

A rendelkezésünkre álló történeti és régészeti adatok nem teszik lehetővé annak évtizedre pontos meghatározását, hogy a Lackfi család mikor emeltette a várat, de talán nem tévedünk sokat, ha a XIV. század hetvenes-nyolcvanas éveire gondolunk. A vár - szemben a XIII. században kedvelt, magas, nehezen megközelíthető sziklacsúcsokkal - egy viszonylag alacsony, a környezete felett alig uralkodó, de mégis jelentős természetes védelmet nyújtó dombon épült fel. Első formájában jelenlegi tudásunk szerint egy mintegy 30 x 80 m-es területet kerítő. A dombperem szabálytalan formáját követő. Nyújtott ovális alaprajzú övező falból és az ahhoz támaszkodó, a terület északi részének közepén elhelyezkedő, viszonylag kisméretű - 9 x 17 m-es-lakóépületből, középkori szóhasználatpalotából állt. 33 A körítő fallal délkeleten megfigyelhető szabálytalansága egy, még ismeretlen formájú védőműre utalhat, mely azonban a terepviszonyok miatt nem függhet össze a vár bejáratával. Ezt inkább az északkeleti részen kereshetjük, ahová a mai felvezető út érkezik. Bizonyára egyszerű, magasabban elhelyezett nyílás volt csupán, mint a legtöbb XIII - XIV századi várunknál megfigyelhető. 34 Igen valószínű, hogy a várat eredetileg a széles keleti sáncárkot áthidaló fahídon lehetett megközelíteni. Az övező falból semmi sem maradt ránk az egykori járósínt felett, de a palota falaiból is csak a pincerész nagyobb részletei kerültek elő. déli részen közel vízszintes várudvar részek, illetve északkelet felé erősen lejtett. Ezt a természetes lejtést kihasználva alakították ki a lakóépületet: az északi, mélyebb részen építették meg a pincehelyiséget, melynek egyszerű bejárta keleten, a várfal mellett nyílt, ide lépcső vezetett a várudvarról. Az épület teljes hosszát és szélességének jelentős részét elfoglaló pince aknás szellőző-, illetve bevilágító ablakai kelet, illetve dél felé nyíltak. Ez utóbbiak arra utalnak, hogy az ide kapcsolódó, az udvar szintjében elhelyezkedő két igen keskeny "helyiség". - melyekből alig félméteres falak maradtak ránk- lépcsőt, vagy tornácot foglalt magába. Így tulajdonképpen a lakótér a földszinten a pince nagyságának felelt meg, s nem kizárt még egy emelet megléte sem. 35 Ez utóbbi terekről azonban semmi közelebbit nem tudunk, a nyílások keretezéséből csupán egy igen egyszerű, konzolos töredék ismert.

Valószínű, hogy már a XIV. században egyszerűbb - valószínűleg fából készült - épületek támaszkodtak még a várfalakhoz, melyekben az őrség és a szolgák szállásai, a raktárak, konyha, műhelyek kaptak helyet. Ezekről azonban közelebbi tudomásunk egyelőre nincsen. Lehetséges, hogy már ekkor elkészült a déli várfal melletti kút is.

Ennyit tudunk arról a várról, mely a XV. század első éveiben a király birtokába jutott. Zsigmond és felesége voltak a leghosszabb ideig a vár birtokosai, akik - ha nem is végeztek itt jelentősebb átalakításokat - bizonyára átformálták a palota belsejét. Erről a vár délkeleti részének vastag betöltési rétegeiből, mely emellett még igen gazdag eszköz - és cserépmaradvány anyagot tartalmazott a XV. század első feléből - közepéről, - előkerült, a budai várból ismertekkel megegyező mázas kályhacsempe töredékek tanúskodnak. A belőlük rakott díszes kályha vagy kályhák a lakóépületben állhattak, más helyiségeket az egyszerűbb tál alakú és kerek hagymafej formájú kályhacsempékből rakott alkalmatosságok fűtöttek.

A következő jelentős birtokos a Garai család volt, az ő idejünkben történt meg a vár délkeleti, eredetileg mélyebb részének feltöltése az udvar középső, szétbontott Zsigmond-kori kályhák töredékei is. Ezt a munka valószínűleg egy nagyobb építkezéssel állt kapcsolatban, ugyanis a bronzkori telep jelentős részét is megbolygatták ekkor. Erről közelebbit nem tudunk, de nem kizárt, hogy ekkor kezdték meg a palota nyugati oldala mellett annak a nagyméretű, több méter mély, falazott oldalú "árok" kialakítását, melynek funkcióját nem tudtuk meghatározni. Ez utóbbival lehet egykorú az a mélyen elhelyezett, keskeny kis nyílás a palota északnyugati sarkán a várfalban, melyhez hasonlót szintén nem ismerünk várainknál.

Elképzelhető viszont, hogy ez az építmény is a XV. század végén, vagy a XVI. század első éveiben keletkezett, amikor az általunk jobban ismert, nagyobb építkezés zajlott a várban. Az elsősorban Valkó Arisztid által a palotapincében feltárt nagy mennyiségű finom, csiszolt felületű, budai márgából faragott nyíláskeretek, valamint a torony közelében előkerült, durvább mészkőből készült, tagozatok tanúsága szerint ekkor a tulajdonos - bizonyára II. Ulászló - reneszánsz stílusban formáltatta át az erősséget. 36

A palota - eredeti tömegét, beosztását, formáját bizonyára megtartva, - kis reneszánsz épületté alakult át: reneszánsz tagozatú ablakokat és ajtókat kapott, közülük egyiket - sajnos lekopott vagy lekapart -

címerpajzs díszítette. Átalakították a földemekeket - a pincét egy padpillérekre támaszkodó hevederív választotta, ezentúl két részre - új téglapadló készült, a földszinti vagy az esetleges emeleti lakóhelyiségek falait felül barnászvörösre festették, a pincét csak fehér meszelés borította. Az épület tetőzete a várfal fölé emelkedett, lezuhant maradványait így találták meg a külső oldalon.

A bizonyára hozzá köthető durvább anyagú reneszánsz keretek, a nagyméretű kulcslyuklórés - Valkó tárta fel a keretek mellett - és a jellegzetes nagyméretű falazótéglák használata arra utal, hogy ugyanakkor épült fel a vár délkeleti részén - az övező faltól függetlenül - a négyzetes alaprajzú, 7 x 7-es alapterületű, eredetileg többemeletes öregtorony is. Erről egyértelműen megállapíthattuk, hogy a legkorábban, 1452.-ben készült feltöltésbe alapozták, tehát a század utolsó harmadánál korábban aligha készülhetett. Végül ide sorolható az a két, főleg téglából épült gazdasági épület is, melynek csekély falmaradványai a déli várfal közelében kerültek elő. Nehéz eldönteni, hogy a torony építésében a védelem hatékonyságának fokozása játszott-e nagyobb szerepet a keleti oldalról a vár a legkönnyebben támadható, s az ilyen típusú tornyok egyúttal utolsó, menedékként is szolgáltak vagy - a reprezentáció: az építető szándéka, hogy méltóságát, hatalmát ezzel is kifejezésre juttassa. 37

A további építkezések időpontját nehéz meghatározni, valószínű, hogy a várban állandóan folytak kisebb építkezések, elsősorban az egyszerűbb gazdasági épületeken, melyek nyomait az említetteken kívül még a vár nyugati részén is megtaláltuk. Valószínű, hogy a XVI. században - talán Bakics Pál idején, aki a vár egyetlen - de nem is főrangú - olyan birtokosa volt, aki itt is lakhatott - egy-egy falszakasszal összekötötték a torony két nyugati sarkát az övező fallal. Ezzel a vár keleti részét mintegy élővárként leválasztották, ami mindenképpen katonai okokkal magyarázható: a török veszély növekedésével a keleti oldalt egy kettős védővonal kialakításával az ágyúk ellen is védhetővé kívánták talán tenni. Esetleg a falak építésével álltak kapcsolatban azok a jelentős földmunkák, melyek nyomait a vár északkeleti részén húzott árkokban figyeltük meg. A vár legkésőbbi építményei közé tartozhatott az a kemence vagy tűzhely, melynek nyomait a torony déli részénél, a várfal mellett tártuk fel. A déli várfal mellett tehát ekkor végig gazdasági épületek álltak. A várból előkerült leletek túlnyomó része a Garaiak birtoklásával kezdődő időszakból, de elsősorban a XV. század végéről és a XVI. század első évtizedeiből származik. A cserépedények teljesen megegyeznek a környék - elsősorban a budai vár - ebben a korban használt edényeivel. Feltűnő viszont, hogy egyetlen kályhacsempe sem ismeretes ezekből az évekből, csupán a jellegzetes kályhaszemek fordultnak elő nagy tömegben. A leletek között azonban egyetlen török, vagy a XVI. század második felére keltezhető egyéb tárgy nem található. Ez is megerősíti azt az írott adatokból leszűrt következtetésünket, hogy a kisméretű solymári feudális vár - sok más, hasonló építménnyel együtt - a leirt erődítések ellenére a XVI. században már elvesztette katonai jelentőségét, s a terület 1541 utáni török fennhatóság alá jutásával földesúri birtokosát is. A hódítók számára már nem jelentett értéket, bizonyára felégették és ezzel elkezdődött falainak pusztulása. Mindez természetes történeti folyamat volt, mint az is, hogy a XVIII. Században kőbányaként szolgálva járuljon hozzá a vár, a falú újjáépítéséhez. 38

JEGYZETEK

1. Valkó A. 1933., Valkó A., 1934. Valamint további irodalommal, a leletanyag feldolgozásával a munka részletes ismertetése: Endródi A., - Feld I., 1980.
2. A munkába - melyet addig dr. Jablonkay István, a solymári helytörténeti gyűjtemény vezetője végzett Kozák Károly javaslatra 1973-ban kapcsolódtam be. Köszönettel, tartozom mindkettőjüknek, továbbá Seres Istvánnak, Solymár Nagyközség Tanácsa vb. titkárának, valamint az ásatásban közreműködő Benkő Elek, Endródi Anna, Gyuricza Anna, Kóvári Klára, Laszlovszky József, Nagy Ildikó, Simon Zoltán, Soós Virág, Szabó Béla, Wolf Mária és más kollégáimnak értékes segítségükért. A kutatás dokumentációi a Magyar Nemzeti Múzeum Adattárában található V. 92. 1973. XVII. 149, 1974. VIII. 44. 1975. XVII. 177. 1976. XIX. 205. 1977. és XV. 209. 1979. szám alatt.
3. Részletes irodalom Feld I. 1976. 2 -13. A Vatyai kultúra telepének feldolgozása: Endródi A., 1978., illetve ugyanennek változata a "Budapest Régiségei" 25 kötet, megjelenés alatt.
- 4 Heckenast G. 1970. 8 - 86. Makkai L. 1959. 67. A később Óbudára települt királyi solymászokra: Nováki Gy. - Heckenast Gy. 1968. 170. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy egyrészt feltűnő, hogy ez az egyetlen Solymár helynév az országban, másrészt a sólyomvadász középkori elnevezése általában "solymos" volt, s ilyen helynevek nagy számban is ismertek. Vö. Zolnay L. 1971. 9. 212.
5. Karácsonyi J. 1901. 144 - 145. Bártfai Szabó L. 1938. 54. Sz. reg. A prédiuumokra általában I. Szabó I. 1976. 61 - 82. Ebben az összefüggésben I. még a 9- jegyzetet.
6. Közben vagy elveszítették egy időre, vagy a falú más részét kapta 1288-ban egy nemes: Bártfai Szabó L., 1938. 123. Sz. reg. - 1337: Nagy I. - Nagy Gy., 1880. 353.
7. Bártfai Szabó L., 1938. 340. Sz. reg.
8. Mályusz E. 1951. 1447. És 2251. Sz. reg. Fügedi E. 1977. 188. Engel P., 1977. 150
9. Fügedi E. 1977. 39., Csánki D., 1894. 3. Makkai L., 1959. 77-78., a birtokviszonyokra vonatkozó

térképpel, - Az egyetlen, több falúból álló birtoktest urai. Smaragd vajda nemzetségének tagjai - a zsámbéki premonostrei prépostságépítetői - valószínűleg Tinnye felett rendelkeztek egy erődítménnyel, az ún. Avnard várával. Ez az építmény azonban - melyet csak fa- és földszerkezetű sánc, illetve árok védett, azaz váraink talán korábbi, de mindenképp egyszerűbb csoportjába tartozott - 1401-ben már nem állt. A várra: Kiss Á., 1961. 122 - 124. Makkai L., 1957. 77. A vártípussal újabban behatóan foglalkozott a kutatás, a kisméretű sánctörzsek 13. századnál korábbi időszakra való keltezése azonban mindeddig csupán történeti - tipológiai kombinációkban alapult. A közvetlen régészeti bizonyítékok még hiányoznak: Nováki Gy. - Sándorfi Gy. - Miklos Zs., 1979. 90 - 98., Sándorfi Gy., 1979., valamint Sándorfi Gy., 1982. - Mivel az utóbb említett szerzők ezt az erődítéstípust - vagy annak egy részét - a prédiumbirtokosokhoz kötik, meg kell említenünk, hogy Solymáron nem valószínű egy ilyen sánctörzselőzmény. Nána comez ugyanis a Mohács melletti Cselén állt udvarházában lakott: Karácsonyi J., 1901., 145.

10. Az Anjouk várpolitikájára: Fügedi E., 1977. 86 - 89. A Lackfiaknak egyébként Nagy Lajos halálakor mintegy 6 kővárak és 260 helységük volt. Solymárra tehát nem lakóhelyként volt szükségük; Karácsonyi J., 1901. 170 - 176., Hóman B. - Szegfű Gy., é. n. 301 - 307. A birtoknövelésre: Bártfai Szabó L., 1938. 490. Sz.reg.

11. Mályusz E., 1951. 4802. Sz., reg. Engel P., 1977. 30 - 39.

12. Mályusz E., 1958. 942., 3023., 3024., 6734., és 6735. sz. reg.

13. 1435: Bártfai Szabó László, 1938. 653. Sz. reg., Makkai L., 1959. 89 - 1436: Pozsony v., lt., 998. sz. OL. Fkgy., az adatért Engel Pálnak tartozom köszönettel. Solymárt az 1437. Évi várjegyzék is királynéi várként említi: Engel P. 1977. 150, 197.

14. Csánki D., 1894. 4., Bártfai Szabó L., 1938. 714. Sz. reg.

15. Hunyadi birtoklására: OL- D1. 14. 231 - ekkor Szerecsen Péter közbenjárását kérték Rozgonyi Simon egri püspök, Rozgonyi György országbíró és Rozgonyi István fia; Sebestén pozsonyi főispán kapta zálogba! - Ezért a közöletlen adatért is Engel Pálnak tartozom köszönettel. - A Garaiakra: Engel P., 1968. 345 - 350. Ugyanitt az 1458. évi birtokmegosztásról: a Garaiak uralma alatt 15 vár, 23 mezőváros és 590 falú volt, ezen csak az Újlakiak tettek túl. - A vár birtoklására és várnagyaira vonatkozó oklevelek: Bártfai Szabó L., 1938. 812. 833. És 959. Sz. reg., Csánki D., 1894. 4., OL. D1. 28243 (MTA Művészettörténeti Kutatócsoport Adattára). A birtoknövekedésre: Bártfai Szabó L. 1938. 595. sz. reg.

16. Schöner Gy. 1894. 30. Bártfai Szabó L., 1938. 1147. és 1729. sz. reg. (Ekkor a tartozékok között szerepel Borosjenő és öt Pest megyei birtok is.) Engel P., 1970. 298 - 302. Itt az 1490 évi birtokmegosztásról: 30 vár, 17 castellum, 49 mezőváros és 1000 falu volt ekkor Corvin kezén.

17. Bártfai Szabó L. 1938, 1189. Sz., reg. (Az 1729. sz. reg. szerint azonban Ulászló csak 1499-ben erősítette meg Ráskai vételét! Valószínűleg azért keltezi Engel erre az időpontra Ulászló oklevelét, vö. Engel P., 1970.) Ráskaira: Kubinyi A., 1964, 94.

18. Corpus Juris, 1896. 760 - 761.

19. Thallóczy L. - Aldácssy K., 360 - 373., Szentkláry J., 1910, 272., Bártfai Szabó L., 1938. 1487. sz. reg. - Bakics 1526 után Márváron is építkezett, így valószínű, hogy később ott is lakott: Geróné Sándor M., 1961, 117 - 126. Ismerjük Bakics solymári várnagyát, Bakai Demetert is: Thallóczy L., 1894. 119.

20. Kubinyi A., 1972, 212-213: "A solymári vár közel feküdt a fővároshoz, annak mintegy előretolt bástyáját alkotta. János számára tehát igen fontos volt, hogy megbízható kezekben legyen. Gondolva a főurak megbízhatatlanságára, biztosabbnak látszott, ha az ostromban kipróbált hűségű budaiak kapják meg." Az oklevél: Bártfai Szabó L., 1938, 1507. Sz. reg.

21. Alsókovácsi már 1526 után elpusztult, 1580 körül szinte az egész környék pusztasággá, Solymár is lakatlan: Makkai L., 1959, 98., Bártfai Szabó L., 1938, 1492. sz. reg. — Igen valószínű, hogy a solymári várral azonosítható az a várom, melyet Evlia Cselebi említ munkájában: "Vörösvár palánka. A 950. esztendőben (1540) Lala Musztafa építette ezt. Az oszmánoktól való félelemből a régít a hegyek közé építették. Kiemelkedő maradványai egy dombon most is látszanak és felismerhetők. Mivel azonban az esztergomi úttól ellenkező irányban volt, azért Lala pasa ezt a várat egy réten építette meg, mely igaz helyen van. Négyszögű. Hármassal, erős palánka erődítmény ez." (Karácsonyi I., 1904, 263, - az adatért Torma Istvánnak tartozom köszönettel.) - Ez is amellett szól, hogy középkori váraink jelentős része, - sőt talán többsége - nem kifejezett katonai céllal, utak ellenőrzésére épült, hanem sokkal inkább, mint birtokközpont és hatalmi bázis játszott szerepet!

22. A Vattai család 1710. évi összeírásában a vár szép kútját említik: Valkó A., 1974. 61. Bél Mátyás még magasan álló falakat látott. Erre, valamint a 19. századi adatokra I. Endrődi A., - Feld I., 1980, 268. ssk.

23. Részletesen: Endrődi A. - Feld István, 1980, 268 - 273.

24. A leletanyagot - mely nagyrészt megegyezik a Buda várból és más környékbeli lelőhelyekről előkerülttel - külön tanulmányban kívánjuk feldolgozni. Ennek első kísérlete: Feld I. 1976. 667-110.

25. Valkó A. a toronytól északra induló falat vélte a vár keleti külső falának, amely elé kiugrott volna így a torony.
26. Bár típusában 14. századi analógiákhoz - Holl I. 1958. 213 - 215. áll közel - anyaga és a leletkörülmények alapján, mégis a 15/16 század fordulójára keltezzük. L. a 24. sz. jegyzet-
27. Holl I., 1963. 343 - 345., 366.
28. Írásné Melis K., 1982. 310 - 311., illetve Voit P., 1954. 99 - 100. — A Zsigmond denár: CNH II. 121. (1390-1427).
29. A kályhacsempékre: Holl I., 1958,231-240., uő. 1971, 163 - 166. A pénzek: CNH. II. 141. És 189.
30. Itt alakítottuk ki a III. és a III/ A szelvényeket és a 12. Árkot. A megfigyelésekre: E ndrődi A., 1978.
31. CNH II. 217.
32. A feudális várak funkciójának részletes feldolgozása: Fügedi E., 1977.
33. Ez az alaprajzi forma széles körben elterjedtetnek tűnik a 13 - 14. században, ilyen volt többek között Abos (Obisovce), Füzér, Diósgyőr, Szendrőlád, Zólyomlipcsem (Slov. Lupca), Vajdahunyad (Hunadeora), Borostyánkő (Bernstein) és Léka (Lokkenhaus) alaprajza. L Feld I., - Cabello L., 1980, 21-22.
34. Eddig - bár váraink részletformáinak kutatása még igen fejletlen - egyértelmű kaputorony (a királyi építkezéseket, mint pl. Visegrád kivéve), s főleg kettős - lovas és gyalog - kapu nem ismeretes ebből az időből. A vár kapuja a márévári, hollókői, sümegi korai várkapukhoz lehetett hasonló: Gerőné Sándor M., 1961. Koppány T. - Kozák K., 1969, 111., Kozák É., 1973. 172. Skk., valamint a várkapuk kérdéséhez: Feld I. -Cabello J., 1980, 18., Feld I., 1984.
35. Bár a várfal egykori magasságát nem ismerjük, valószínű, hogy csak egy emelet esetén ért a palota tetőzete a fal fölé, s csak így zuhanhatott leégéskor a falon kívülre - ez utóbbit az V. szelvény É_i részén tett megfigyeléseink egyértelműen bizonyították.
36. Részletes feldolgozás: Feld., - László Cs., 1981, 81 - 94.
37. Fügedi E., 1975. 81 - 83., Mojzer M., 1971. 17. 38.
- A tanulmány rajzait László Csaba készítette, akinek a kutatás és a feldolgozás során nyújtott értékes segítségéért ezúton is köszönetet mondok.

Feld István ásatásvezető régész beszéde a solymári vár avatásán 2006-ban. A szerkesztett változatot Hegedűs András készítette.

Feld István ásatásvezető régész beszéde a solymári Vár avatásán

(Szerkesztett változat)

Tisztelt Jelenlévők!

Örülök, hogy az előzőekben, Jablonkay Mária megnyitójában, ha röviden is, de Valkó Arisztid és Jablonkay István neve mellett Seres István neve is elhangzott, hiszen ő nemcsak községi vezetőként működött közre a várkutatás szám os periódusában, de megírta a község, és ezen belül a Vár történetét is. Támogatása nélkül nem valósulhattak volna meg az 1972- 1977-ig itt folyt munkák, melyek során sikerült elvégezni az addig alig bejárható várbelső tereprendezését, sőt, nagyjából ismertté váltak az addig tisztázatlan alaprajzi rendszer fő elemei is.

Ahogy szó esett róla: Jablonkay tanár úr kezdeményezésére Kozák Károly, az Országos Műemléki Felügyelőség régésze irányította akkor a feltárást, amibe én az ő javaslatára, régész hallgatóként kapcsolódtam be. E várról írtam a szakdolgozatomat, majd az utolsó években én vezettem a munkát: főként évfolyamtársaimmal ástam és lapátoltam itt, többször régésztáborokat is szerveztünk középiskolásoknak. Nagy öröm számomra, hogy sokan az egykori egyetemisták és gimnazisták közül is megtisztelték jelenlétükkel a mai rendezvényt.

1977 után ezek a helyi szellemi energiák kicsit kimerültek, de a vár ügye nem aludt el: ennek köszönhető, hogy Pál József építészmérnök tervet készített a konzerválásra, és 2000-ben már nyert az önkormányzat egy pályázati összeget - más kérdés, hogy az ekkor végzett munkák nagy része nem állta ki az idő próbáját. Az igazi nagy lehetőséget az elmúlt évben elnyert EU-támogatás jelentette, amit

Szalay Gábor építész tervének megvalósítására kapott Solymár. 2005 őszén először a visszaépíteni tervezett várfal vonalát tártuk fel, egy másfél hónapos ásatás keretében. Itt első éves tanítványaim működtek közre, fő segítőtársam Gál Viktor régész hallgató volt - de mivel a hely fontos bronzkori lelőhely is, segítségemre volt Vicze Magdolna, a százhalombattai régészeti múzeum igazgatója is. Örülök, hogy az említettek közül ugyancsak számosan itt ünnepelemek most velünk együtt.

A feltárást azonban nem sikerült befejezni: a ma korlátokkal körülkerített nagy palotapince az elképzelnél mélyebbnek bizonyult, így az ásatást az idén is folytatni kellett. Az építkezései párhuzamosan is két és fél hónapig dolgoztunk - múlt pénteken álltunk le a munkával - de még mindig nem értük el a pince alját. Bizonyos szempontból ez keresztelte a terveket, de ennek következtében hatalmas mennyiségű, az eddigi kutatók ásatásait jócskán meghaladó mennyiségű leletanyag került elő. Ezeket a feltárásokon már nem lelkes amatőrökkel, hanem professzionális ásatási munkásokkal dolgozhattam: kiemelném a közreműködők közül a kazincbarcikai Ezüstcsákány Bt. munkatársait: náluk alaposabb és lelkiismeretesebb segítők 30 éves régész pályafutásom során még nem voltak.

Két dolgról szeretnék még szólni: meg kell emlékezni a történelmi-ként és régész-ként a vár helyreállításáról és bemutatásáról. A múlt héten a visegrádi múzeum igazgatójának adtam át egy meghívót a mai rendezvényre, és meglepve kérdezte: Solymáron van vár? Az egyik alvállalkozóval pedig itt a vasútállomásnál közölte egy helybéli, hogy itt nincs is vár ... Ez is jelzi, milyen szükség volt itt a vár megjelenítésére. A koncepcióról Szalay Gábor részletesen fog szólni, de tény, hogy a műemlékvédelem csapatmunka, tökéletes megoldás pedig nincs a műemlékvédelemben. Nincsenek általános szabályok - ha csak arra nem gondolunk, hogy "ne hamisíts, ne tévessz meg senkit azzal, amit csinálsz, ne semmisíts meg értéket, hanem őrizd meg és hagyományozd át utódodra, amit te kaptál".

Sokaknak biztosan nem tetszik, ami itt történt, egyesek azt kérdezik: miért nem az eredeti fonna épült újjá? Egyszerű a válasz: a legalaposabb kutatómunka ellenére sem ismerjük az eredeti formát: elpusztult, illetve elbontották. A mai alkalomra készült kis prospektusban látható Kőnig professzor rajza a várról: ez alapján felmerül a kérdés, ha meg lehetett rajzolni, miért nem lehet újraépíteni? Erre azt kell válaszolnom: ez a rajz csak egy feltételezés, ami a megértést és az értelmezést szolgálja. Márpedig ha egy szép, de bizonytalan elképzelést meg akarnak valósítani, akkor - ide nem illő hasonlattal élve - olyan eredményre juthatunk, mint a szocializmus szép eszméjének megvalósítására tett kísérlet volt...

Kérdezhetik azt is: miért épült ilyen sok új fal és egyéb létesítmény? Erre Szalay Gábor részletesen kitér majd, én csak egyet emelnék ki: ahogy említettem, sokan nem is tudnak erről a várról, így viszont itt megjelent előttünk, a tájban. Solymárnak lett újra vára. A kiépítés az eredeti, kutatás által feltárt helyen jelöli a várfalakat; az új építmények utalnak arra, hogy helyükön kút, kapu és torony volt, s a megvalósult munka a laikus számára is értelmezi, egyúttal használhatóvá teszi a várat. Nagyon tetszett kanonok úr felvetése, hogy gyűljünk itt össze minden év ugyanazon napján: jó lenne, ha ez a nap a solymári vár napja lehetne - ahogy erre már van példa szerte az országban. Ugyanis a vár csak akkor működhet értelmesen, ha használja is a közösség: felidézi számukra az elmúltat és segít annak megértésében.

Mint történésznek, szólnom kell egészen röviden a vár történelmi szerepéről, az itt volt élet színteréről is. A lelkes helytörténészek számára természetesen az ő faljukban álló vár a legszebb és legtökéletesebb - ez azonban távolabbról nézve másképp néz ki. A solymári vár történetének szakaszairól most nem akarok szólni, hogyan került az építető Laczkfyktól a király kezébe, amikor a királyi hatalom erős volt, és hogyan szerezték meg rögtön a legerősebb nemesi családok, amint a király meggyengült - lényeg az, hogy a vár akkori szerepét ma szinte nem is tudjuk megragadni. Ez a vár a hatalom szimbóluma volt: akinek vára volt, annak hatalma volt a környék felett.

Várunk valamikor Nagy Lajos halálának ideje körül épült: az ország központja akkor még Visegrádon volt, de Zsigmond áthelyezte Budára. Solymár vára pontosan a két vár közt épült, rendkívül veszélyes helyen: az ide katonaságot telepítő főúr dacolhatott az uralkodóval, ha viszont az uralkodó erős volt, megszerezte magának. Az esztergomi utat a vár nem tudta ellenőrizni, ahhoz messze volt, de hatalmi bázisként állandóan figyelmeztette a környék lakóit, hogy ott lakik az úr. Még akkor is, ha azt is tudjuk: a vár csak időnként szolgált a várúr lakhelyeként - de a várnagynak mindig készen kellett állnia ura megjelenésére.

A vár egykori formáját ma már jól ismerjük, bár még nem tudunk róla mindent. A Laczkfyak vára még nem lehetett több, mint egy lakó épület és egy pince az ovális várfalon belül. Nagyobb kiépítés valószínűleg csak Ulászló idejében történt: akkor épült a torony (melynek formáját nem ismerjük), és az a hatalmas pince, aminek az alját még mindig csak szeretnénk elérni, és ami fölött - most már biztosan tudjuk - egy fából épült, díszes reneszánsz épület emelkedhetett. A vár nem volt alkalmas arra, hogy török korban hatásos védelmet nyújtson, bár a toronyhoz épített fal valószínűleg azért készült, hogy kelet felől várható támadókkal szemben kicsit hatékonyabb ellenállást tudjanak biztosítani. Ilyen támadás azonban nem érte a várat: a Budát elfoglaló törökök ideérkezve nem ütköztek ellenállásba; hogy pontosan mikor és hogyan pusztult el, nem tudjuk. Az biztos, hogy a török számára már nem volt érték: számukra az út ellenőrzése volt az, ezért a solymári vár szerepét az ismeretlen helyen épült vörösvári palánkvár vette át.

Ezt követően pusztulás várt a várra, és egy új szerepkör: az elnéptelenedett faluba érkező új lakosság teljesen logikusan - még ha a mai ésszel nem is teljesen dicsérendő módon - elbontotta a falait. Nem csoda: egyszerűbb volt elvinni innen a követ, mint kibányászni. Ezt nem róhatjuk fel semmiképpen az akkori solymáriaknak: ők ésszerűen hasznosították az épületet; a hasonló korban Zsámbékra települt svábok ugyanígy hordták el a premontrei prépostság köveinek jó részét.

Befejezésképpen egyet szeretnék hangsúlyozni: a vár feltárása és helyreállítása korántsem fejeződött be. Az önkormányzat több pályázatot is szeretett volna benyújtani, de most ennyit lehetett megvalósítani. Nincs még feltárva a mélypince, amely alól még egy mélypince-ág is indul - ami a helyi fantáziában talán mint alagút fog majd megjelenni, noha bizonyosnak látszik, hogy borospince volt. Nincs feltárva a torony körüli terület, ahol a várfal még folytatódott; a melléképület a bokrok alatt, illetve maga a kút, amiben még benne van a betöltés, ezt is egyszer fel lehet majd tární. Végül feltárásra vár az őskori telep is, melynek számos részletéről pontosan tudjuk, hogy hol van.

A hasznosítási lehetőségek közül hármát emelnék ki. Rendszeres rendezvényeket kell tartani, hogy Solymár és a környéke valóban hasznosítsa ezt a várat; ha lesz szerencse, kitartás és összefogás, akkor anagypince feltárása után egy múzeumépületet is be lehet itt rendezni; végül pedig ideális ez a terep arra is, hogy a régész hallgatók a nyári ásatási gyakorlatukat itt folytassák: remélem, hogy továbbra is megkapom az önkormányzat támogatását arra, hogy ez a vár tanáztatások helyszíne legyen. Ahogy már többször szó esett, én 30 éve foglalkozom ezzel a várral, ezalatt számos tanulmányt írtam róla. Bízom benne, hogy a munkámat a következő régész generáció folytatni fogja; ehhez pedig szimbolikusan azzal kérem az önkormányzat segítségét, hogy most átnyújtom az általam eddig publikált tanulmányok másolatát Enczmann László polgármester úrnak.

HA
